

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Mezőgazdaság az Euromed-térségben (beleértve a nők munkájának jelentőségét a mezőgazdasági ágazatban és a szövetkezetek szerepét)

(saját kezdeményezésű vélemény)

(2010/C 347/06)

Előadó: **Pedro NARRO**

2009. február 26-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság úgy határozott, hogy eljárási szabályzata 29. cikkének (2) bekezdése alapján saját kezdeményezésű véleményt dolgoz ki a következő tárgyban:

Mezőgazdaság az Euromed-térségben (beleértve a nők munkájának jelentőségét a mezőgazdasági ágazatban és a szövetkezetek szerepét).

A bizottsági munka előkészítésével megbízott „Külkapcsolatok” szekció 2010. február 3-án elfogadta véleményét.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2010. február 17–18-én tartott, 460. plenáris ülésén (a 2010. február 18-i ülésnapon) 156 szavazattal, 7 tartózkodás mellett elfogadta az alábbi véleményt.

1. Következtetések

1.1 A mediterrán térség mezőgazdasága igen heterogén. Az eltérő termelési rendszerek mellett megemlítendő az, hogy az egyes országok eltérő fejlettségi szinten állnak, különböző a mezőgazdaság állami támogatásának mértéke, és eltérőek a gazdasági struktúrák is. Ennek ellenére a mezőgazdaság a Földközi-tenger partján fekvő országok mindegyikében központi szerepet játszik a vidéki területek életében, és ez gazdaságuk egyik mozgatórugója.

1.2 A megállíthatatlan agrárkereskedelmi liberalizációs folyamat meghatározó a mediterrán térség mezőgazdaságának fenntarthatósága szempontjából. A liberalizáció nem célkitűzés, hanem eszköz kell, hogy legyen az Euromed számára az elsőrendű cél: a Földközi-tenger mindkét partján megvalósuló gazdasági, társadalmi és regionális fejlődés eléréséhez.

1.3 Az EGSZB átmeneti időszakot kér arra, hogy az érintett országok bevezethessék a szükséges mezőgazdasági reformokat, elősegítve, hogy garantáltan meg tudjanak felelni a gazdaság, a kereskedelem és a tudás globalizációja által a mezőgazdasággal szemben támasztott kihívásoknak.

1.4 Az Európai Bizottság hatástanulmányokat készített arról, hogy milyen következményekkel járna a mezőgazdaságra egy szabadkereskedelmi övezet kialakítása a mediterrán térségben. Ezekből egyértelműen kiderül, hogy kik lennének e folyamat „nagy vesztesei”. Európában a gyümölcs- és zöldségtermesztésre szakosodott déli térségek nem tudják majd felvenni a versenyt a mediterrán térségbeli szomszédaikkal, a Földközi-tenger déli partján fekvő országokban pedig a „kontinentális” termelés (gabonafélék, tej, hús stb.) fog fokozatosan megszűnni. Az érzékeny termékek védelmét a liberalizációs folyamat során tiszteletben kell tartani.

1.5 Most, amikor a mediterrán térség mezőgazdasága az átalakulás szakaszában van, amelyet az élelmiszerválság és a liberalizáció is jellemez, a hatóságoknak szilárd és hosszú távú

stratégiával kell előállniuk, amely lehetővé teszi az agrártevékenység fenntartását és életképességét. Az említett stratégiának három pilléren kell alapulnia: a képzésen, a technológián és a kutatáson, elősegítendő egy olyan mezőgazdaság kialakulását, ahol díjazták a minőséget, a hozzáadott értéket és az értékesítési folyamat javítását.

1.6 A térségben a közpolitikáknak arra kell irányulniuk, hogy a liberalizáció következményeit hatékonyan kezeljék. Az EGSZB megítélése szerint olyan rövid és középtávú politikákra van szükség, amelyek kiegészítő támogatások révén valódi kompenzációt nyújtanak a kereskedelmi liberalizáció által a legsúlyosabban érintett ágazatokban tevékenykedő uniós termelők számára. Másrészt a vidéki tevékenységek diverzifikálását, valamint a mezőgazdasági termelők és vállalkozásaik támogatását célzó politikák végrehajtására is szükség van, elősegítve az új termelési környezethez való alkalmazkodást.

1.7 A mediterrán térség országainak az agrárszektorra irányuló képzési politikákat kell megvalósítaniuk, elősegítendő a színvonalas munkahelyek létrejöttét, a munkaerő alkalmazkodását az új termelési modell igényeihez, valamint csökkentendő a vidéki lakosság elvándorlása folytán a foglalkoztatást és a migrációs áramlásokat sújtó kedvezőtlen hatásokat.

1.8 A Földközi-tenger medencéjében a mezőgazdasági fejlődési folyamat támogatása érdekében az EGSZB kiemelt feladatnak tartja a helyi agrárszervezetek szerepének megerősítését, olyan fejlesztési projektek révén, amelyek célja az, hogy javítsák a gazdák képviselőit és a döntéshozatali folyamatban való részvételét.

1.9 A mediterrán térségbeli mezőgazdasági ágazat versenyképességének javításához dinamikusabb értékesítési stratégia szükséges. Az új stratégia egyik pillérének a szövetkezetek és egyéb termelői szerveződések formák képezik majd, amelyek révén a gazdák koncentrálnak a kínálatot, és javíthatják piaci pozíciójukat. Az EGSZB üdvözli azokat a kezdeményezéseket, amelyek javítják az élelmiszerlánc működését és a nyereség elosztását a lánc összes szereplője között.

1.10 Az EGSZB alapvetőnek tartja, hogy jobban elismerjék a nők és a fiatalok szerepét a mezőgazdasági üzemekben és a vidéki életben. A Földközi-tenger déli partján fekvő országokban a nők mezőgazdasági hozzájárulása igen jelentős, munkájukat azonban többnyire nem ismerik el, nem kapnak fizetést, és munkavégzésüket szigorú társadalmi feltételek szabályozzák. Új strukturális politikákra és olyan ösztönzőkre van szükség, amelyek révén jobban megbecsülik a nők munkáját – akik így kiléphetnek az informális gazdaságból –, és amelyek előmozdítják a szövetségekbe tömörülést mint a mezőgazdasági ágazatban szintén szükséges vállalkozói készség fejlesztésének eszközét.

1.11 A vízgazdálkodás meghatározó tényező a mediterrán térség mezőgazdaságának fejlesztése szempontjából. A térségben az éghajlatváltozás egyik legkedvezőtlenebb hatása a mezőgazdaság számára elérhető vízforrások csökkenése lesz. Az EGSZB világosan látja, hogy sürgősen új szabályozási és korszerűsítési intézkedéseket kell végrehajtani, amelyek révén a vízmegtakarítás mellett optimalizálható ennek az értékes erőforrásnak a felhasználása is. E politikáknak mind az öntözés társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóságát lehetővé tévő új technológiák alkalmazásán kellene alapulniuk.

1.12 Az intézményi együttműködést a civil társadalmi szereplők közti szorosabb együttműködésnek kell kísérnie. Kiemelten fontos, hogy az EU előmozdítsa a regionális együttműködést és a civil társadalom képviselőinek magasabb fokú bevonását a tapasztalatok megosztása és olyan konkrét projektek kidolgozása érdekében, amelyek segítségével a mediterrán térség agrárszervezetei egy multifunkcionális mezőgazdasági modellt terjeszthetnek. Mindenképpen meg kell erősíteni az *Unió a Mediterrán Térségért* mezőgazdasággal kapcsolatos fejezetét, és meg kell kezdeni a Mediterrán Bank létrehozását.

2. Bevezetés

2.1 A barcelonai folyamat elindítása 1995-ben lökést adott az Unió és mediterrán szomszédai közti kapcsolatoknak, ⁽¹⁾ és kijelölte az irányvonalakat a béke és a gazdasági jólét térségének létrehozásához. A Barcelonai Nyilatkozat után tizenöt évvel azonban csak mérsékelt eredményekről beszélhetünk, és a dél-mediterrán országokbeli partnereink is némiképpen csalódtak.

2.2 A Franciaország és Németország védnöksége alatt elindított *Unió a Mediterrán Térségért* közelmúltbeli (2008-as) politikai kezdeményezése bizonyítja, hogy néhány évi bénultság után a mediterrán kérdés ismét kiemelt helyen szerepel az Unió napirendjén, és ezzel újraindult a XXI. században stratégiai ágazatnak számító mezőgazdaságról szóló vita.

⁽¹⁾ Az *Unió a Mediterrán Térségért* jelenleg a 27 EU-tagállamot, valamint az alábbi mediterrán országokat foglalja magában: Algéria, Marokkó, Tunézia, Törökország, Egyiptom, Izrael, Palesztina, Szíria, Libanon, Jordánia, Horvátország, Albánia, Montenegró, Bosznia-Hercegovina, Monaco, Mauritánia és Líbia (megfigyelői minőségben).

2.3 Az EGSZB azért döntött saját kezdeményezésű vélemény kidolgozásáról, hogy hozzájáruljon az agrárszektornak a mediterrán térségben betöltendő szerepéről folyó vitához. A mezőgazdaság fejlesztésének kulcsfontosságú szakaszában vagyunk, amelyben világméretű kihívásokkal kell szembenéznünk.

2.4 A mezőgazdaság kérdése igen összetett a mediterrán térségben, ami megköveteli, hogy részletesen foglalkozzunk az ágazat mindennapos problémáival. Az EGSZB azonban stratégiai elemzési folyamatot szeretne kezdeményezni a mediterrán mezőgazdaság jövőjéről, midnenekelőtt azt vizsgálva, hogy milyen következményekkel járna a Földközi-tenger két oldalán egy agrártermékekre vonatkozó szabadkereskedelmi övezet kialakítása. A liberalizáció következményei nem korlátozódnak a kereskedelemre, hanem az érintett ország gazdasági, társadalmi és környezeti fejlődésére is jelentős hatással vannak.

2.5 A dél-mediterrán országok mindig keményen bírálták az EU-t szélsőséges mezőgazdasági protekcionizmusa miatt; az EU pedig egy ideje figyelmeztet arra, hogy bizonyos termékek importja kedvezőtlen hatással van számos európai régióra. Itt elsősorban Marokkóból származó gyümölcsökről és zöldségekről van szó, és ez az ország mezőgazdasági potenciálja, valamint Európához való földrajzi és kulturális közelsége miatt a mediterrán mezőgazdaság egyik meghatározó szereplője. A térség másik jelentős agrárszereplője a tagjelölt Törökország, melynek agrárszektora a gazdaság húzóágazata, és amely Európa „zöld” tartalékként óriási mezőgazdasági potenciállal rendelkezik. Az utóbbi években Egyiptom is a mediterráneum egyik jelentősebb agrárpotenciállal rendelkező országává vált.

2.6 Az EGSZB a mediterrán országok közti agrárkapcsolatok hagyományos modelljén túllépve egy hosszú távú stratégiai terv részletes kidolgozását sürgeti, amelynek segítségével felkutatathatók a lehetséges szinergiák, és az agrárágazat a Földközi-tenger mindkét partján gazdasági és társadalmi szempontból is életképebbé válhat.

2.7 Az Európai Uniónak a minőségi termelésre való törekvés, a termékek eredetének hangsúlyozása, az infrastruktúrák korszerűsítése és a képzés terén összegyűlt tapasztalatával példát kell szolgáltatnia és hasznos iránymutatást kell adnia a dél-mediterrán országokban küszöbön álló változások kezeléséhez. Azonban nem csak a kedvező tapasztalatokból lehet sokat tanulni. Sajnálatos módon Európában az agrártámogatási politikák összehangolatlanúsága, a hosszú távú tervezés hiánya és a szétaprózott kínálat jellemezte élelmiszerlánc kiegyensúlyozatlansága – amelyet a nagy áruházláncok ki is használnak – olyan kockázatokra figyelmeztetnek, amelyeket figyelembe kell venni „a mediterrán mezőgazdaság nagy átmeneti időszakában”.

2.8 A déli országok mezőgazdaságát nagy kettősség jellemzi: egyrészt egy dinamikus, exportorientált szektor, amelybe nagy kereskedelmi szereplők jelentős tőkét fektettek, másrészt pedig egy olyan, helyi piacokra összpontosító, kistermelőkkel működő ágazat, amelynek gazdasági szervezése nem kielégítő.

3. A kereskedelmi liberalizáció folyamata

3.1 A barcelonai folyamat elindításakor meghatározott menetrend értelmében az agrártermékek preferenciális elbánásban részesülnek. Az agrártermékek kereskedelmének fokozatos, a felek közti preferenciális és kölcsönös hozzáférési rendszeren keresztül megvalósuló liberalizációja figyelembe veszi a hagyományos kereskedelmi mozgást és az idevonatkozó agrárpolitikákat. ⁽²⁾ 1995 óta a legfontosabb célkitűzés az, hogy 2010-re szabadkereskedelmi övezetet hozzanak létre. Ez csak irányadó dátum, semmiképpen nem tekintendő kötelező érvényűnek; az egyes országok különböző ütemben haladnak az övezet kialakítása felé.

3.2 Az Európai Unió az utóbbi években új, ambiciózus mezőgazdasági megállapodásokat kötött Izraellel, Jordániával és Egyiptommal. A Marokkóval folytatott komplex és hosszadalmas tárgyalások még nem értek véget, és annak ellenére, hogy az uniós tárgyalók elég szűkszavúan nyilatkoznak, minden jel arra mutat, hogy a megállapodást a tárgyalások nemrégiben történt lezárultát követően még 2010-ben aláírják. A térség többi országa közül csak Tunézia, illetve a közelmúltban Algéria kezdeményezett új tárgyalási fordulót.

Az EU és a mediterrán országok közötti mezőgazdasági tárgyalások

3.3 Az Európai Unióban különféle eszközökkel valósítják meg a védelmet, amelyeket általában kombinálva alkalmaznak: kontingensek, a vámtarifák mértéke, ütemtervek, behozatali engedélyek, importárak stb. Ebből arra lehet következtetni, hogy az EU vámintézkedések révén támogatta hagyományosan a termelőit, hiszen a hagyományos KAP-támogatások a mediterrán termékek esetében elhanyagolható szerepet töltenek be. ⁽³⁾ E mellett az egyre jelentéktelenebb vámjellegű védelem mellett az agrár-élelmiszeripari termékek kereskedelme szempontjából a távolság, a termelési költségek és az infrastruktúrák kulcsfontosságú tényezők.

3.4 Az EU fő agrárszervezeteit és szövetkezeteit tömörítő COPA-COGECA európai szervezet az euromediterrán megállapodásokról szóló állásfoglalásában jelezte, hogy az EU-nak tiszteletben kell tartania bizonyos tárgyalási alapelveket. Ezek közül kiemelendő az érzékeny termék fogalmának, valamint a zöldségek és gyümölcsök importárának fenntartása, csalásmegelőzési céllal a vámellenőrzések szigorítása, hatékony növényegészségügyi ellenőrzési rendszer bevezetése, valamint a termékek idényjellegének tiszteletben tartása, elősegítve a termelési és kereskedelmi ütemtervek közös kezelését. ⁽⁴⁾

⁽²⁾ Az euromediterrán országok kereskedelmi minisztereinek rendszeres konferenciái adják meg a politikai lendületet a liberalizációs folyamat kereskedelmi aspektusainak. A legutóbbi miniszteri konferenciát 2009 novemberében tartották az EGSZB brüsszeli székházában.

⁽³⁾ A zöldség-gyümölcságazat az EU mezőgazdasági végtermékek 16 %-át adja, a támogatások összege azonban nem haladja meg az EMOGA-kiadások 4,5 %-át.

⁽⁴⁾ Az EGSZB „A mezőgazdasági és élelmiszerimport egészségügyi biztonság” c. véleménye (HL C 100., 2009.4.30., 60. o.).

3.5 A dél-mediterrán termelőknek nehézségeket okoz az európai egészségügyi előírások alkalmazása, pedig a mediterrán térségből behozott agrártermékekre vonatkozó követelmények nem olyan szigorúak, mint a közösségi termékekkel szemben támasztott állatjóléti, nyomonkövethetőségi és környezetvédelmi elvárások. Az EGSZB sürgeti az EU-t, hogy mediterrán partnereinknek biztosítsa a szükséges kereskedelmi technikai támogatást, technológiaátadást, valamint a nyomonkövethetőségi és korai előrejelző rendszerek létrehozásához szükséges segítségét.

3.6 Az EGSZB több alkalommal kiemelte a nyomon követhetőségnek és a minőségtanúsításnak mint a közösségi agrármodell alappilléreinek fontosságát. Ennek az EU-ban már megszilárdult rendszernek a segítségével információkhoz juthatunk az élelmiszerekről „a tanyától a tányérig”, és nyomon lehet követni azok összes termelési, feldolgozási és értékesítési szakaszát. A nyomon követhetőséget kiemelt kérdésként kellene kezelni a mediterrán országokkal folytatott mezőgazdasági tárgyalások során.

3.7 A mediterrán térségben a mezőgazdasági liberalizáció jelenleg ha nem is teljes, de már a kereskedelmi ügyletek 90 %-ára kiterjed. Az EU a világ legnagyobb élelmiszer-importőre, és példátlan kereskedelmi nyitásra kezdett. A jelentős nyitás ellenére még van egy sor olyan érzékeny termék, amelyre különleges rendelkezések vonatkoznak, annak érdekében, hogy ne érjen hátrány bizonyos termelőket, akikre igen kedvezőtlen hatással lehetne az agrártermékek, elsősorban zöldségek és gyümölcsök behozatalának jelentős növekedése.

3.8 A zöldség-gyümölcs ágazat a liberalizációs folyamat egyik főszereplője: ide tartozik a mediterrán harmadik országokból az EU-ba irányuló agrár-élelmiszeripari exporttermékek közel fele. Számos dél-európai régió zöldség- és gyümölcsstermesztésre specializálódott, és regionális gazdasága jelentős mértékben ettől az ágazattól függ. Húsz uniós régióban a mezőgazdasági végtermékek több mint fele zöldség- és gyümölcsstermesztéshez kötődik. A dél-mediterrán országokkal kötendő agrármegállapodások tekintetében az EU-nak ügyelnie kellene az „érzékenyek” minősülő és a megállapodások által esetleg hátrányosabban érintett termékek védelmére.

3.9 A mediterrán térségbeli kereskedelmi liberalizációval kapcsolatban az Európai Bizottság által készített hatáselemzések-ből ⁽⁵⁾ világosan kiderül, hogy részleges vagy teljes liberalizáció esetén az EU megsokszorozná kivétel az úgynevezett kontinentális termékekből: gabonafélékből, tejtermékekből és húsból. Másrészt ezek az ágazatok jelentős visszaesést szenvednének olyan országokban, mint Marokkó, ahol 14 év alatt a tejtermelés 55 %-kal, a hústermelés 22 %-kal, a búzatermesztés pedig 20 %-kal csökkenne. ⁽⁶⁾ A monokultúrák tevékenység kockázatos, mivel ellátási gondokhoz és importfüggőséghez vezethet.

⁽⁵⁾ Fenntarthatósági hatáértékelés, Eu-Med Ag Pol.

⁽⁶⁾ Az adatok a *Defining a trade strategy for Southern Mediterranean Countries* [Kereskedelmi stratégia kialakítása a dél-mediterrán országok számára] c. tanulmányból származnak. Antoine Bouet, Internacional food policy research institute. 2006.

3.10 Az EGSZB úgy véli, hogy az idevonatkozó társulási megállapodásokba olyan kritériumokat és cikkeket kellene beépíteni, amelyek révén ellenőrizhető, hogy a kereskedelmi nyitás milyen hatással jár a két félre, különösen azt ellenőrizendő, hogy megvalósul-e a közösségi külpolitika legfőbb célja, azaz történnék-e előrelépések a környezetvédelem, a munkajogok és mindenekelőtt a helyi lakosság – és nem csak a helyi vagy külföldi nagyvállalatok – gazdasági és társadalmi fejlődése területén. Ezért elengedhetetlen, hogy az Unió piaci megnyitásának feltételül szabja bizonyos szociális-munkaiügyi, környezet- és egészségvédelmi minimumkövetelmények betartását egyrészt az élelmezés-biztonság és az európai fogyasztók érdekében, másrészt a dél-mediterrán országokbeli élet- és munkakörülmények javítása céljából.

3.11 Az EGSZB úgy véli, hogy létre kell hozni a szükséges mechanizmusokat, illetve javítani kell a már meglévőket annak biztosítása érdekében, hogy betartsák a társulási megállapodásoknak a kereskedelmi liberalizációval kapcsolatos kérdésekre vonatkozó, mindkét fél által elfogadott pontjait, a megállapított mennyiségi vámok és a kontingensek betartására vonatkozóan.

A hatóságok liberalizációval kapcsolatos szerepe

3.12 A dél-mediterrán országok most néhány olyan jelentős dilemmával szembesülnek, amelyek egy ideje az EU-ban is jelen vannak. Milyen szerepet kell betölteniük a hatóságoknak a piac-liberalizációs és -deregulációs folyamatban? Az EU és konkrétan a KAP fejlődése ezen a téren meglepő irányváltásokat kínál, amelyek példaként kellene hogy szolgáljanak a dél-mediterrán országok számára azért, hogy az európai szomszéd hibáiból és sikereiből tanulva hatékony és koherens közép- és hosszú távú közpolitikákat alkalmazzanak, amelyek révén garantáltan kezelni tudják a globalizáció jelentette kihívásokat, amelyek esetenként kedvezőtlen torzulásokat okoznak az agrárágazatban. Ez utóbbi – csupán a GDP-hez való hozzájárulását alapul véve – semmiképpen sem kezelhető úgy a nemzetközi tárgyalásokon, mint akár-mely más gazdasági ágazat.

3.13 Egészen a közelmúltig a mezőgazdaság nem tartozott az EU-n kívüli mediterrán országok politikai prioritásai közé; az EU-tól és más nemzetközi szervektől származó együttműködési alapokat más ágazatokba irányították, (7) ami rövidtávú gondolkodásra utal, és visszafogta ezen országok mezőgazdaságának fejlődését. Az utóbbi években változás tapasztalható a politikusok mentalitásában.

3.14 A 2008-as élelmezési válság, az alapvető nyersanyagok árának növekedése és a liberalizációs folyamattal kapcsolatos félelmek kimotozítottak fásultságukból néhány nemzeti és regionális hatóságot, amelyek új irányba kezdik terelni hagyományos felfogásukat a mezőgazdaságról, amelynek alapja a termelés megsokszorozása és az agrárexport előtérbe helyezése volt.

(7) A mediterrán partnerországoknak nyújtott MEDA-alapok mindössze 5 %-a szolgált mezőgazdasági és vidékfejlesztési célokat.

3.15 A mediterrán térség kormányai által követett mezőgazdasági stratégiának olyan mezőgazdaságot kell ösztönöznie, amely mindenek fölé helyezi a minőséget, a hozzáadott értéket és az értékesítési folyamat javítását. Világos a filozófia, ráadásul a mediterrán térség minden szereplője osztja is ezt a nézetet, a rideg valóság azonban azt mutatja, hogy a gazdasági forráshiány nagyon nehezen leküzdhető terhet jelent.

3.16 Az oktatásnak, a technológiai segítségnek és a kutatásnak alapvető elemként meg kell jelennie a mediterrán országokban végrehajtható jövőbeli agrárpolitikákban. Ezen szempontok ötvözésével el lehetne érni a mediterrán mezőgazdaság helyzetének és életképességének javulását, ami lehetővé tenné az élelmezésellátás biztonságát, illetve a szegénység és a vidéki népesség elvándorlása elleni küzdelmet.

3.17 A mezőgazdasági kutatást éltető hangzatos nyilatkozatok ellenére számos mediterrán ország nem adta tanújelét a kedvező törvényi keret kialakításához szükséges politikai elszántságnak. Meg kell kettőzni a kutatási erőfeszítéseket, hogy javítani lehessen a termelési módszereket, és hogy minőségi ugrással új piaci résekre lehessen betörni. Manapság, a demográfiai növekedés hatására, egy hektárnak háromszor annyi embert kell élelemmel ellátnia, mint 40 éve. Fel kell tudni használni a technológiai fejlesztéseket a termelékenység növelésére, illetve a biotechnológia is meghatározó módon elősegítheti a produktívabb és környezetbarátabb mezőgazdaság kialakulását. (8) A jövőben a kutatásnak el kell mélyítenie a magánszektorbeli és az állami kezdeményezések együttműködését, és javítania kell a szervezetek közötti együttműködésen is. Így ki lehet elégíteni a mezőgazdaság és a mezőgazdasági termelők alap- és valós igényeit.

Eszköz a mezőgazdaság által támasztott kihívás kezelésére: a marokkói Zöld terv

3.18 Jó példa erre a szemléletváltásra a 2008 áprilisában ismertett marokkói Zöld terv, amely érdekes és új agrárstratégiát honosít meg a Maghreb-országokban. A terv célja az, hogy jelentős mennyiségű közpénz befektetésével (9) 10–15 éven belül a nemzetgazdaság fő motorjává váljon a mezőgazdaság. A két fő cél: magas hozzáadott értékkel rendelkező modern mezőgazdaság megteremtése és a mezőgazdasági kistermelők jövedelmi helyzetének javítása.

3.19 Ezeknek az ambiciózus céloknak az eléréséhez a marokkói kormány olyan regionális tervek kidolgozását vette tervbe, amelyek három különböző típusú projekthez kapcsolódnak. Az első ilyen projekt célja a gabonaalapú mezőgazdaság átállításának megkönnyítése lenne olyan természetűre, amely nagyobb hozzáadott értékkel rendelkezik, és kisebb mértékben függ a víztől. A második helyen a termelés fokozása áll, melynek keretében új termelési módszereket kell a mezőgazdasági termelők rendelkezésére bocsátani. Végül a regionális tervek elősegítik majd a termelés diverzifikációját, illetve a helyi és regionális termékek felértékelődését.

(8) EGSZB -vélemény: „Az EU és a globális élelmezési kihívás” (HL C 100., 2009.4.30., 44. o.).

(9) A következő tíz év során Marokkó az Agrárfejlesztési Ügynökségen keresztül mintegy 150 millió dirhamot folyósít a Zöld tervben foglalt intézkedések megvalósítására.

A liberalizáció vesztesei a Földközi-tenger mindkét partján

3.20 Regionális szinten a liberalizáció negatív hatásai különösen súlyosak lesznek az olyan európai régiókban, amelyek gyümölcs- és zöldségtermesztésre rendezkedtek be. Minden esetben olyan európai régiókról van szó, amelyek az EU legelmaradottabb és legkedvezőtlenebb helyzetű régiói. Ezek közül például az alábbiak említhetők meg: Andalúzia (Spanyolország), Thesszália (Görögország), Calabria (Olaszország) és Norte-Duoro (Portugália). A 2007-ben az Európai Bizottság által rendelt és a CIHEAM⁽¹⁰⁾ által végzett hatástanulmány arra a megállapításra jutott, hogy „a folyamat kedvezőtlen hatásai nem jelentkeznek mindenhol Európában, hanem jól körülhatárolható régiókra koncentrálódnak, melyek a liberalizáció valódi vesztesei lesznek”.

3.21 A földközi-tengeri térség déli országainak kistermelőit közvetlen hátrányok érik majd a határok megnyitásával, ugyanis kénytelenek lesznek felhagyni a termelőtevékenységgel, mivel nem lesznek versenyképesek a Földközi-tenger északi részén levő szomszédai kontinentális termelésével szemben. A liberalizációnak ebben az összefüggésében tervbe kell venni az ahhoz szükséges eszközöket, hogy a kistermelők (akik a legkiszolgáltatottabbak) az új megállapodások haszonélvezői lehessenek. Kiemelten kell kezelni a jövedelemtámogatási, illetve a mezőgazdaság szervezésére és modernizálására irányuló intézkedéseket.

3.22 Az állami hatóságoknak el kell kötelezniük magukat amellett, hogy megfordítják azt a veszélyes tendenciát, hogy a folyamat fő haszonélvezői a nagyvállalatok, a multinacionális nagyvállalatok és a külföldi tőkebefektetők. A piac megnyitásával járó kedvező hatásoknak igazságosan és mindenkit egyformán érintve kell jelentkezniük a teljes termelési láncban.

A termelőágazat szerveződése az új értékesítési struktúrák kapcsán

3.23 Az EU-ban az élelmiszeripari lánc különböző szereplői közötti egyensúlyzavar komoly károkat okoz a termelőágazatnak, amely nem képes ellensúlyozni azt a domináns helyzetet, melyre a nagy kereskedelmi láncok tettek szert az Európai Unióban. Ez a nagy piaci szereplők koncentrációjából eredő kockázat a Földközi-tenger másik oldalán folytatott mezőgazdasági tevékenység során is jelentkezik majd. A termelők esetleg elvesztik majd a hazai piaccal fenntartott kapcsolataikat, és kénytelenek lesznek elfogadni a nagy láncok követeléseit.

3.24 Az agrárszektor versenyképessége nem csupán az ár és a minőség szempontjából folytatott jobb termelésben gyökerezik. Amennyiben tartalommal kívánjuk megtölteni a „versenyképesség” fogalmát, nagyon fontos a marketing- és az értékesítési stratégia. A termelőágazat komoly szétforgácsolódásának fényében az új stratégia alappillére vitathatatlanul a kínálati koncentráció formáinak megerősítése és fejlesztése lesz, például a termelői csoportosulásoké, szövetkezeteké és egyéb egyesülési formáké.

⁽¹⁰⁾ Tanulmány az EU és a mediterrán országok közötti kereskedelmi liberalizáció hatásairól, EU-MED AGPOL, készítette: CIHEAM- IAM Montpellier.

3.25 A termelők szövetkezeti mozgalmakba történő szervezése nem egyszerű. A földközi-tengeri térség déli részén sok akadály nehezíti a mezőgazdasági szövetkezetek kialakulását, bár egyre több olyan törvény van, amely megfelelő körülményeket próbál teremteni ezek létrejöttéhez. Néhány főbb probléma, amely gondot okoz a mediterrán térség szövetkezteinek: nincs megfelelő szakembergárda, amely alkalmas lenne a szövetkezeti vállalati irányításra; szűkösek az anyagi források; nagy a függőség az állami támogatástól; szigorúak a jogszabályok és nehéz a piacra jutás. A szövetkezeti mozgalom sikerének záloga az említett problémák megoldása és egy új, kollektív szemléletmód meghonosítása. Ugyanakkor az egész mediterrán térségben az a legfontosabb, hogy a termelők folytathassák agrártevékenységüket, és ne legyenek kénytelenek elhagyni az ágazatot.

3.26 A szövetkezés és a szerveződés segítségével a termelők javíthatják pozíciójukat, hogy így leküzdjék azt a komoly hátrányt, melyet szétforgácsolódottságuk jelent. A marokkói tejtermelő szövetkezet, a COPAG sikere, amely egyébként évi 170 millió liter tejet termel és a nemzeti termelés 11 %-át adja, követendő modellt vált a többi ágazat számára is. Ez a szövetkezet hozzáadott értéket teremt, szétosztja a támogatásokat és minimum átvételi árat garantál tagjainak. Ugyanakkor egyes országokban, például Libanonban, sok szövetkezet csak azért alakul meg, mert ez kötelező feltétele annak, hogy hozzájussanak az NGO-k által ösztönzött fejlesztési programokhoz. Sajnos, amikor vége szakad a pénzügyi támogatásnak, a szövetkezetek feloszlanak és eltűnnek.

3.27 A mediterrán térség déli részén a társulási struktúrák létrehozásához és a társulási forma ösztönzéséhez az állami hatóságok határozott támogatására van szükség. Ösztönözni kell a szövetkezetekben való részvételt, hogy azok hatékony és kifizető eszközökké váljanak a termelők részére. A szövetkezetek pusztá megalakulása még nem egyenlő a sikerrel. Vállalkozó szellemre és dinamizmusra van szükség ahhoz, hogy versenyezni tudjanak a globalizált piacon, jövedelmet biztosítva tagjaiknak, illetve javítva a javakhoz, szolgáltatásokhoz és piacokhoz való hozzáférési lehetőségeiket.

4. Társadalmi átalakulás a mediterrán mezőgazdaságban

4.1 A mezőgazdasági szabadkereskedelemnek ösztönöznie kell a társadalmi fejlődést, figyelembe véve a regionális sajátosságokat, és teljes mértékben összeegyeztethetőnek is kell lennie ezekkel. Az EGSZB szerint részletesen elemezni kellene a globális kereskedelmi áramlatokhoz történő csatlakozás szociális költségeit, hogy számszerűsíteni lehessen ennek a megállíthatatlan folyamatnak a hatását, illetve hogy felkészítsük a legkiszolgáltatottabb közösségeket az ehhez való alkalmazkodásra. Bár a rideg makrogazdasági számok tanúsága szerint a mezőgazdaságnak nincs nagy súlya a mediterrán országok kereskedelmében (az export 7 %-a, illetve a teljes import 9 %-a), a valóságban ezeknek a termékeknek jóval nagyobb politikai és társadalmi súlyuk van.

4.2 A mediterrán vidéki területek szociális sérülékenysége szegénység, munkanélküliség, infrastrukturális hiányosságok, területi hanyatlás és folyamatos elvándorlás formájában jelentkezik. Az uniós országokban történetekhez hasonlóan a globalizációhoz történő alkalmazkodás valószínűleg a mediterrán országokban is az agrárvagyon elvesztéséhez, a legkedvezőtlenebb helyzetben levő vidéki területek elnéptelenedéséhez, illetve nagyobb migrációs nyomáshoz fog vezetni.

4.3 Ahhoz, hogy enyhíteni lehessen a liberalizációknak a vidéki területeken jelentkező kedvezőtlen hatásait, a nemzeti és regionális hatóságoknak olyan határozott vidékfejlesztési intézkedésekbe kell fogniuk, amelyek javítják a kisüzemek versenyképességét, valós alternatív munkalehetőséget teremtenek a tevékenységüket feladni kénytelen termelőknek, és lehetővé teszik a vidéki területeknek, hogy biztonságosan átalakítsák ezt az ágazatot, amely társadalmi-gazdasági szerkezetük szempontjából alapvető fontosságú. A vidéki elnéptelenedés veszélyes folyamata csak úgy fordítható meg, ha a nőknek és a fiataloknak sikerül megvetniük a lábukat az agrárszektorban.

A nők és a fiatalok: a változás tényezői

4.4 Néhány éven belül a nők és a fiatalok lesznek a mezőgazdaság átalakulásának igazi kulcsfigurái a dél-mediterrán országokban. A mediterrán térség fenntartható fejlődésének stratégiában olyan programok kidolgozása lenne célszerű, melyek igyekeznek megerősíteni a nők döntéshozatali folyamatokban betöltött szerepét, illetve az olyan új mezőgazdasági és falusi vezetők képzését, akik innovációs képességüknek és felkészültségüknek köszönhetően a változás tényezői lehetnek.

4.5 A nők egyre fontosabb helyre kerülnek a mediterrán térség agrárszektorában. A mezőgazdaságban játszott szerepük mind jelentősebb, rendkívüli lehetőségek rejlenek bennük, mivel erőteljesen nő a népesség, megváltoznak a környezeti feltételek, a férfiak pedig tömegesen vándorolnak el ezekből a régiókból a városokba vagy egyéb jobban fejlődő területre. ⁽¹⁾ Sajnos nincs elég hivatalos statisztikai adat, és azok is csak töredékesen mutatják a nők valódi hozzájárulását a mezőgazdasághoz.

4.6 A mediterrán térségben érdekes kezdeményezések születtek a vidéki nők helyzetének javítására. A MEDA programból származó alapok lehetővé tették argánolaj-termelő, nők által alapított szövetkezetek finanszírozását Marokkóban. Ezt a modellt más mediterrán területek is átvették. Libanonban a vidéki nők nemzeti megfigyelőközpontjának, a NOWARA-nak ⁽²⁾ a 2008-as megalapítása elősegített számos olyan kezdeményezést, melynek célja a nemek közötti egyenlőség biztosítása az agrárszektorban. Ennek keretében programokat és intézkedéseket is terveznek annak érdekében, hogy a nők jobban hozzáférjenek a termelési eszközökhöz.

⁽¹⁾ A nőknek a mezőgazdasági termelésben betöltött szerepe különösen fontos azokban a régiókban, amelyeket a városokba irányuló, komoly elvándorlás jellemez.

⁽²⁾ További információ: www.nowaralebanon.org.

4.7 A mezőgazdaságban dolgozó nőkkal szembeni bánásmódban nagy különbségek vannak országonként. Libanonban a nőknek csupán 3,4 %-a dolgozik a mezőgazdaságban. Algériában hasonló a helyzet, a nők nagyon alacsony számban végeznek gazdasági tevékenységet. Ezzel szemben Egyiptomban a mezőgazdaságban dolgozók 50 %-a nő, bár nem engedélyezett számukra az örökölt mezőgazdasági javak önálló kezelése. Szíriában még rosszabb a helyzet: a gyakorlatban a társadalmi hagyományok arra kötelezik a nőket, hogy mondjanak le a földhöz való jogaikról. Marokkóra a nők által végzett mezőgazdasági munka magas, 60 %-os aránya jellemző. Ez Törökországban a 70 %-ot is eléri. Ezekben az országokban a nők elsősorban intenzív, kétkezi (nem gépesített) munkát végeznek. A nők végzik az aratást, az élelmiszeripari termékek raktározásával kapcsolatos munkát, és jelentős mértékben részt vesznek a vetésben, az öntözésben, a kártevők elleni védekezésben és a műtrágyázásban.

4.8 A dél-mediterrán országokban mezőgazdasági munkát végző nőknek számos komoly hátránnyal kell megküzdeniük, melyek kihatnak tevékenységük végzésére: magas fokú analfabétizmus és az iskolázottság hiánya; fizetetlen munka; korlátozott hozzáférés a tulajdonhoz; kirekesztettség a döntéshozatalból; a férfiakénál rosszabb munkakörülmények; nehéz hitelhez jutás és természetesen olyan vallási és társadalmi konvenciók, melyek megfosztják a nőket a döntéshez való joguktól. Sajnos még sokat kell tenni ahhoz, hogy elérjük a nők és a férfiak közötti esélyegyenlőséget a mezőgazdaságban és a vidéki területeken. Ezért fontos, hogy a Földközi-tenger-menti országok prioritásként kezeljék ezt a feladatot. ⁽³⁾

5. A mediterrán mezőgazdaság az éghajlatváltozás fényében

5.1 Az eddig megjelent tudományos tanulmányok mindegyike egyetért abban, hogy az éghajlatváltozás a mediterrán térséget érinti leginkább. Az e területeken folytatott mezőgazdaság földrajzi és éghajlati körülményei miatt a mediterrán mezőgazdaság különösen ki van téve az éghajlatváltozás negatív hatásainak; különösen, ha figyelembe vesszük a térség demográfiai növekedését, illetve azt (amit egyébként a FAO is hangsúlyoz), hogy meg kell sokszoroznunk élelmiszertermelésünket. Néhány lehetséges következmény:

- művelési ágak megszűnése és a biodiverzitás eltűnése,
- az elsvatagosodás fokozódása és a sivatagos területek megnövekedése,
- újfajta kártevők és betegségek felbukkanása,
- a terméshozam csökkenése és a termelés nagy ingadozása,
- a vízkészletek csökkenése.

⁽³⁾ Lásd az EGSZB következő tárgyban készült véleményét: „A női vállalkozások támogatása az Euromed-térség”, CESE 1004/2007; 2007. június 12. A kérdést megvitatták a 2009. november 11–12-én Marakben a nők társadalmi helyzetének megerősítéséről tartott második miniszteri konferencián is.

5.2 Az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás olyan sürgős intézkedéseket és hatékony eszközöket követel, amelyekkel jobb lesz a mezőgazdasági kockázatkezelés, új, ellenállóbb fajtákat lehet kifejleszteni, és amelyek műszaki tanácsadással szolgálnak a termelők napi munkájában, illetve – prioritásként – az agrárszektor rendelkezésére bocsátják a kutatási eredményeket és az új technológiákat.

A víz és a mezőgazdaság közötti kapcsolat

5.3 Mindazonáltal az éghajlatváltozás által leginkább érintett elem és a mediterrán mezőgazdaság alakulásának meghatározó tényezője kétségtelenül a víz lesz. Az EGSZB egyéb alkalmakkor már kifejtette nézeteit arról, hogy milyen hatásokkal jár a mezőgazdaságra nézve a vízkészletek csökkenése, ⁽¹⁴⁾ és figyelmeztetett arra, hogy meg kell erősíteni a fenntarthatóbb vízhasználatot célzó közpolitikákat. A kihívás abban áll, hogy továbbra is biztosítsuk a jólétet mezőgazdasági termelés, hozzáadott érték, foglalkoztatás stb. formájában, úgy, hogy közben kevesebb vízzel rendelkezünk.

5.4 A Kék terv ⁽¹⁵⁾ már említést tett arról, hogy 2025-re 25 %kal nagyobb lesz a vízigény a földközi-tengeri térség déli és keleti részén. Ezt a megnövekedett igényt úgy kell majd kielégíteni, hogy közben kevesebb – és az is szűkösen – áll majd rendelkezésre ebből az értékes erőforrásból. Az EGSZB szerint a fenntartható vízgazdálkodás nem csupán az öntözés csökkentésében ölthet testet, hanem hatékonyabb ellenőrző intézkedésekben és modernizációban is.

5.5 A mediterrán mezőgazdaságban az öntözéses gazdálkodás stratégiai szerepet játszik. Egyiptomban a mezőgazdasági művelés alatt álló teljes területen öntözéses gazdálkodást folytatnak, Marokkó 2025-ig 450 000 hektárral kívánja növelni az öntözéses területeket, Izrael rendelkezik a világ legnagyobb mezőgazdasági célú vízgazdálkodás-technológiai kapacitásával, Tunéziának pedig sikerült egy olyan öntözéses vízgazdálkodási programot végrehajtania, amely elismerést váltott ki a FAO és a Világbank részéről.

5.6 A tunéziai kormány az állami és magánszektor közötti partnerség formáját választotta stratégiai tervének végrehajtásához. Ennek a stratégiának a keretében ösztönzőket tartalmazó kitermelési megállapodásokat kötöttek a termelőkkel, fejlesztési programokat dolgoztak ki az öntözéses földterületekre, megkönnyítve a nagyobb hozzáadott értéket teremtő és kisebb vízigényű termelési módokra történő átállást, elosztották a vízgyűjtő területre vonatkozó kvótákat, illetve tarifarendszert vezettek be, mellyel fedezhetőek a költségek. A spanyolországi Andalúzia régió jó példa az öntözéses földművelés modernizációjára: pusztán 30 év alatt sikerült a felére csökkenteni a hektáronként szükséges vízmennyiséget.

5.7 Az EGSZB elismeri, hogy sürgősen olyan új technológiákat kell alkalmazni, amelyek révén a vízmegtakarítás mellett optimalizálható ennek az erőforrásnak a felhasználása is. A mezőgazdasági célú vízgazdálkodásban különböző módszereket kell feltérképezni, például a helyi öntözési rendszereket, a víztisztítást és a sótalánítást, új infrastruktúrákat, olyan fajtákat, amelyek genetikailag jobban alkalmazkodnak a vízstresszhez, újfajta vízkészletek kiaknázását stb.

Kelt Brüsszelben, 2010. február 18-án.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság
elnöke
Mario SEPI

⁽¹⁴⁾ Lásd az alábbi EGSZB-veleményeket: „Éghajlatváltozás és az uniós mezőgazdaság” (HL C 27., 2009.2.3., 59. o.); „A vízhiány és az aszály jelentette kihívás kezelése” (HL C 224., 2008.8.30., 67. o.)

⁽¹⁵⁾ A Kék terv egy, a mediterrán térségre vonatkozó környezetvédelmi és fejlesztési együttműködési központ, mely az ENSZ Mediterrán programján (UNEP/MAP) belül működik.